

MULTILINGUAL ACADEMIC JOURNAL OF EDUCATION AND SOCIAL SCIENCES

European Union & Lifelong Learning: In between Economic Development and Social Cohesion

Eugenia A. Panitsides

To Link this Article: <http://dx.doi.org/10.46886/MAJESS/v1-i1/7363>

DOI: 10.46886/MAJESS/v1-i1/7363

Received: 07 April 2013, Revised: 29 May 2013, Accepted: 04 June 2013

Published Online: 17 July 2013

In-Text Citation: (Panitsides, 2013)

To Cite this Article: Panitsides, E. A. (2013). European Union & Lifelong Learning: In between Economic Development and Social Cohesion. *Multilingual Academic Journal of Education and Social Sciences*, 1(1), 119–133.

Copyright: © The Authors 2013

Published by Knowledge Words Publications (www.kwpublications.com)

This article is published under the Creative Commons Attribution (CC BY 4.0) license. Anyone may reproduce, distribute, translate and create derivative works of this article (for both commercial and non-commercial purposes), subject to full attribution to the original publication and authors. The full terms of this license may be seen at: <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/legalcode>

Vol. 1, No. 1, 2013, Pg. 119 - 133

<https://kwpublications.com/journals/journaldetail/MAJESS>

JOURNAL HOMEPAGE

Full Terms & Conditions of access and use can be found at
<https://kwpublications.com/pages/detail/publication-ethics>

European Union & Lifelong Learning: In between Economic Development and Social Cohesion

Ευρωπαϊκή Ένωση & Δια Βίου Μάθηση: Ισορροπώντας ανάμεσα στην οικονομική ανάπτυξη και στην κοινωνική συνοχή

Eugenia A. Panitsides

Abstract

Towards the end of last (the last) century, political and economic developments in the international context triggered the signing of the Treaty of the European Union (EU). On the threshold of the new millennium, awareness of the cost of “non-Europe” called for widening of cooperation beyond the economic field, promoting policies on Lifelong Learning (LLL) as a means to ensure advancement towards economic prosperity and social stability in the member states. The present paper, through thorough review of policy papers, draws on EU policies on LLL. Adopting an interpretative approach, it seeks to define trends and detect interrelations between EU education policy and developments in the context of European enlargement and integration, as well as global socio-economic developments. EU rhetoric consistently highlights the socio-economic value of LLL, referring to multifarious benefits generated by investment in knowledge, which is considered to play redistributive, stabilizing, and developmental roles in the knowledge economy.

Keywords: European Union, Education Policy, Lifelong learning, Education and Training 2020.

Εισαγωγή: Το ευρύτερο συγκείμενο

Η ραγδαία ανάπτυξη των τεχνολογιών μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο και η επικράτηση του φιλελεύθερου καπιταλισμού, με την παράλληλη αύξηση της ανταγωνιστικότητας και το διακύβευμα πρόσβασης και ελέγχου των ενεργειακών πόρων, συνδιαμορφώνουν το διεθνές συγκείμενο κατά το δεύτερο μισό του 20 αιώνα, μέσα στο οποίο τέθηκαν τα θεμέλια ενοποίησης των αποδυναμωμένων από τους δυο παγκόσμιους πολέμους ευρωπαϊκών κρατών (Πανιτσιδου, 2011). Κατά τη δεκαετία του 1970 υπήρξαν τα πρώτα ψήγματα προώθησης διά μέσου της Δια Βίου Μάθησης (ΔΒΜ) μιας «Ενωμένης Ευρώπης των πολιτών» (Janne, 1973). Παράλληλα, η άνοδος της ανεργίας και η πετρελαϊκή κρίση του 1973

οδήγησαν σε επανενεργοποίηση και διεύρυνση της ενωσιακής διαδικασίας (Ertl, 2006), με την εκπαίδευση να ανάγεται σε πεδίο ενδιαφέροντος, στο πλαίσιο προώθησης και νομιμοποίησης μιας ενοποιημένης οικονομικής πολιτικής.

Προς το τέλος του προηγούμενου αιώνα η επικράτηση της παγκόσμιας αγοράς σε συνδυασμό με τον εντεινόμενο οικονομικό ανταγωνισμό με τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής και την Ιαπωνία, το άνοιγμα της κινεζικής αγοράς και την παράλληλη παρακμή της κομμουνιστικής εναλλακτικής λύσης, υπερέβησαν τις εθνικές επιδιώξεις και διεκδικήσεις, οδηγώντας τα ευρωπαϊκά κράτη στη σύναψη της Συνθήκης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ευρύτερα γνωστής ως Συνθήκη του Μάαστριχ (Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 1992). Με το πέρασμα στη νέα χιλιετία, η συνειδητοποίηση του κόστους «της μη Ευρώπης» οδήγησε στην εντατικοποίηση της μεταξύ τους συνεργασίας και στη διεύρυνση της δράσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) πέραν των αμιγώς οικονομικών πολιτικών.

Προϋπόθεση για αρμονική διαβίωση μέσα σε μία ευημερούσα οικονομία, όπως αναδεικνύεται μέσα από τα

θεσμικά κείμενα της ΕΕ, συνιστά η εκπαίδευση. Όπως πρώιμα αποτυπώνεται στη συνθήκη της Ρώμης (1957) (Official Journal of the European Communities, 2002) και επιβεβαιώνεται στη συνθήκη του Άμστερνταμ (Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 1997), η εκπαίδευση αποτελεί την δεσπόζουσα μεταβλητή της οικονομικής και κοινωνικής προόδου των λαών της Ευρώπης. Η κορύφωση, ωστόσο, της αναγνώρισης της οικονομικής αξίας της εκπαίδευσης, στους κόλπους της ΕΕ, επήλθε στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Λισσαβόνας (Commission of the European Communities, 2000b), όπου αναγορεύτηκε σε όρο *sine qua non* της στρατηγικής που ενεργοποιήθηκε για την πραγμάτωση της «ανταγωνιστικότερης οικονομίας στον κόσμο, βασισμένης στη γνώση».

Η διασφάλιση της επιτυχούς πορείας προς την ενοποίηση, τη σταθερότητα και την κοινωνικο-οικονομική ευημερία των κρατών μελών εναποτέθηκε στην εκπαίδευση. Την εκπαίδευση, ωστόσο, με τροποποιημένη μορφή από αυτή που παρουσίαζε έως και το τέλος του 20ου αιώνα, ευέλικτη, ποιοτική, ελκυστική, προσπελάσιμη και δια βίου (Commission of the European Communities, 1995). Ειδικότερα ο «δια βίου προσανατολισμός», εκτιμήθηκε ότι μπορεί να συμβάλει ενεργά στην επίτευξη των στόχων της ΕΕ, αναφορικά με την οικονομική ανάπτυξη και την αποτελεσματικότητα της αγοράς, διασφαλίζοντας υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης και κατάρτισης κατά την είσοδο στην αγορά εργασίας και ενεργό συμμετοχή των πολιτών στην οικονομία της γνώσης. Παράλληλα, θεωρήθηκε ότι μπορεί να ενισχύσει την κοινωνική συνοχή και να αμβλύνει τα πρόσθετα προβλήματα που ανακύπτουν στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής διεύρυνσης, όπως θέματα εθνικής ταυτότητας, κοινωνικής δικαιοσύνης, ανεκτικότητας, πολυπολιτισμικότητας, ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ισότητας.

Μεθοδολογία

Μέσα από τη μελέτη και ανάλυση πρωτογενών πηγών, επιχειρείται η χαρτογράφηση της εξέλιξης των ευρωπαϊκών πολιτικών για τη ΔΒΜ. Υιοθετώντας ερμηνευτική προσέγγιση, επιδιώκεται ο καθορισμός των τάσεων και η ανίχνευση των αιτιακών σχέσεων που διέπουν την ανάπτυξη και την εξέλιξη της ευρωπαϊκής εκπαιδευτικής πολιτικής στο πεδίο της ΔΒΜ, σε συνάρτηση με τις εξελίξεις στο διεθνές συγκείμενο και την προώθηση της ευρωπαϊκής ενοποίησης.

Η εξέλιξη της Ευρωπαϊκής Εκπαιδευτικής Πολιτικής για τη ΔΒΜ εξετάζεται, επιμεριζόμενη σε τρεις περιόδους, με βάση σημεία σταθμούς στη διαμόρφωση και την άσκηση της πολιτικής: α) 1957 (Ίδρυση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας - ΕΟΚ) έως 1991, β) 1992 (Συνθήκη του Μάαστριχ) έως 1999 και γ) 2000; Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Λισσαβόνας) έως, 2010). Αρχικά, γίνεται μία σύντομη επισκόπηση των πρωτόλειων θεσμικών κειμένων των δύο πρώτων περιόδων, κατά τις οποίες τέθηκαν τα θεμέλια της ενισχυμένης ευρωπαϊκής συνεργασίας για την προώθηση της ΔΒΜ, οδηγώντας στην τρίτη περίοδο, όπου πραγματοποιείται αναλυτική παρουσίαση των θεσμικών κειμένων, των εργαλείων και των πολιτικών της ΕΕ στο πλαίσιο της Στρατηγικής της Λισσαβόνας, που οδήγησαν στην παραγωγή μιας υπερεθνικής, ευρωπαϊκής εκπαιδευτικής πολιτικής για τη ΔΒΜ, καταλύοντας ουσιαστικά την αρχή της επικουρικότητας.

Ευρωπαϊκές Πολιτικές στο πεδίο της ΔΒΜ: Πρώτη περίοδος: 1957-1991

Οι συνθήκες που συνδιαμορφώνουν τη σύγχρονη ευρωπαϊκή πραγματικότητα όπως τη βιώνουμε σήμερα, εδράζονται στα μέσα του προηγούμενου αιώνα και στη σταδιακή σχηματοποίηση ενός ενιαίου χώρου διακίνησης κεφαλαίου και ανθρώπινου δυναμικού, εγχείρημα που θεσμοποιείται με την ιδρυτική Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (ΕΟΚ) (Official Journal of the European Communities, 2002: άρθρο 48). Οι ευρωπαϊκές χώρες και ειδικότερα η Γαλλία, η Γερμανία, η Ιταλία, η Ολλανδία, το Βέλγιο και το Λουξεμβούργο, έχοντας βγει από τον κυκεώνα δύο Παγκόσμιων Πολέμων και επιζητώντας τον επαναπροσδιορισμό τους στο διεθνές συγκείμενο του ψυχρού πολέμου μεταξύ Ηνωμένων Πολιτειών και Σοβιετικής Ένωσης, οδηγήθηκαν το 1957 στην υπογραφή της Συνθήκης της Ρώμης, σύμφωνα με την οποία ιδρύεται η ΕΟΚ.

Αναφορικά με το ευρύτερο πεδίο της ΔΒΜ, η Συνθήκη της Ρώμης εναποθέτει στην Επιτροπή την ευθύνη για την προώθηση της συνεργασίας μεταξύ των κρατών μελών στον κοινωνικό τομέα και ιδίως σε θέματα που αφορούν στην επαγγελματική εκπαίδευση και επιμόρφωση, ώστε «να συμβάλει στην αρμονική ανάπτυξη τόσο των εθνικών οικονομιών, όσο και της κοινής αγοράς» (Άρθρο, 128), τονίζοντας ότι τα εκπαιδευτικά συστήματα οφείλουν να παραμείνουν ανοιχτά για όσους εγκατέλειψαν πρόωρα την τυπική εκπαίδευση, χωρίς να συγκεντρώσουν τα απαραίτητα προσόντα για την επιτυχή είσοδο και παραμονή στην αγορά εργασίας (Άρθρο, 118). Στο δεύτερο κεφάλαιο της Συνθήκης προβλέπεται η ίδρυση Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου για τη συγχρηματοδότηση των δαπανών επαγγελματικής επανεκπαίδευσης, αποσκοπώντας στην προώθηση της γεωγραφικής και επαγγελματικής κινητικότητας των εργαζομένων και την προσαρμογή τους στις μεταλλαγές της βιομηχανίας και των συστημάτων παραγωγής (Άρθρα, 123 & 125).

Στο πλαίσιο στήριξης των δραστηριοτήτων της Κοινότητας στον τομέα της επαγγελματικής κατάρτισης, η Επιτροπή προχώρησε το 1975 στην ίδρυση Ευρωπαϊκού Κέντρου για την Ανάπτυξη της Επαγγελματικής Κατάρτισης (CEDEFOP), το οποίο εδρεύει στη Θεσσαλονίκη και αναπτύσσει δραστηριότητες που αποσκοπούν στην ενίσχυση της επαγγελματικής κατάρτισης στην Ευρώπη. Ένα χρόνο μετά σηματοδοτήθηκαν σημαντικές εξελίξεις στην πρωτόλεια διαμόρφωση μίας «Ευρωπαϊκής Εκπαιδευτικής Πολιτικής» στο πεδίο της ΔΒΜ. Ειδικότερα, στις 9 Φεβρουαρίου του 1976 το Συμβούλιο αποφάσισε τη θέσπιση Κοινού Εκπαιδευτικού Προγράμματος Δράσης και την ίδρυση Εκπαιδευτικής Επιτροπής για την επίβλεψη και το συντονισμό του, στο οποίο, ως θέμα μείζονος προτεραιότητας, τέθηκε η

ανάληψη κοινής δράσης για τη διασφάλιση ίσων ευκαιριών ελεύθερης πρόσβασης σε όλες τις μορφές εκπαίδευσης, καθώς και η συνεχιζόμενη εκπαίδευση και κατάρτιση των νέων εργαζομένων και ανέργων.

Τέλος, τη δεκαετία του 1980 η υπογραφή της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξης (Single European Act) (Official Journal of the European Communities, 1987) προώθησε τη διεύρυνση της συνεργασίας ανάμεσα στα κράτη μέλη και σε άλλους τομείς, όπως η έρευνα και η τεχνολογική ανάπτυξη. Όπως επισημαίνεται χαρακτηριστικά, «αναμένεται μέσω συντονισμένων δράσεων να προωθηθεί η κοινωνικοοικονομική πρόοδος και να ενδυναμωθεί η κοινωνική συνοχή, συμβάλλοντας στην εξάλειψη των ανισοτήτων, ιδιαίτερα στις λιγότερο ευνοημένες περιοχές» (Official Journal of the European Communities, 1987: άρθρο 130).

Το αρχικό, συνεπώς, ενωσιακό εγχείρημα, όπως εκφράζεται μέσα από τη ρητορική των θεσμικών κειμένων, αφορά κύρια σε οικονομική συνεργασία. Η εκπαίδευση, σε αυτή την πρώτη περίοδο, αποτελεί πεδίο έμφασης και ανάπτυξης κοινής δραστηριότητας ανάμεσα στα κράτη μέλη, στο βαθμό που εξυπηρετεί αναπτυξιακούς στόχους. Παράλληλα, αναπτύσσεται μία ασαφής ρητορική για τη συμβολή της εκπαίδευσης στην τόνωση της κοινωνικής συνοχής, ως επίμετρο κυρίως, στην άντληση νομιμότητας για την ομαλή οικονομική μεγέθυνση, διασφαλίζοντας παράλληλα την καθολική εκμετάλλευση των δυνατοτήτων του παραγωγικού δυναμικού.

Ευρωπαϊκές Πολιτικές στο πεδίο της ΔΒΜ: Δεύτερη περίοδος, 1992-1999

Η επίγνωση ότι η εκπαίδευση αποτελεί κεφαλαιουχικό αγαθό, το οποίο μπορεί να συμβάλει στην επιστημονική και τεχνολογική ανάπτυξη και τη βελτίωση της παραγωγικής διαδικασίας, ενισχύοντας την οικονομική μεγέθυνση των μεταβιομηχανικών κοινωνιών, αποτέλεσε έναν, και ίσως τον πλέον σημαντικό, εκ των όρων της προϋούσας έμφασης στη ΔΒΜ, κατά τη δεκαετία του 1990, στην ΕΕ. Στο πλαίσιο αυτό, υπήρξε έντονη διαβούλευση και εντατικοποίηση των δράσεων στο πεδίο της ΔΒΜ, ως παρεπόμενο της πεποίθησης ότι μπορεί να συμβάλει στην οικονομική μεγέθυνση αφενός και στη διασφάλιση της κοινωνικής συνοχής και στη νομιμοποίηση του ενωσιακού εγχειρήματος αφετέρου.

Οι ευρωπαϊκές δράσεις για την εκπαίδευση και κατάρτιση απέκτησαν συγκεκριμένη νομική βάση με τη συνθήκη του Μάαστριχ (Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 1992; Άρθρα, 126, 127), προσδιοριζόμενες θεσμικά από την αρχή της επικουρικότητας, η οποία θεωρητικά βρίσκεται έως σήμερα σε πλήρη ισχύ. Η αρχή της επικουρικότητας προβλέπει ότι «η Κοινότητα συμβάλλει στην ανάπτυξη παιδείας υψηλού επιπέδου, ενθαρρύνοντας τη συνεργασία μεταξύ κρατών μελών και, αν αυτό απαιτείται, υποστηρίζοντας και συμπληρώνοντας τη δράση τους, σεβόμενη ταυτόχρονα πλήρως την αρμοδιότητα των κρατών μελών για το περιεχόμενο της διδασκαλίας και την οργάνωση του εκπαιδευτικού συστήματος» (Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 1992).

Απόρροια της διαβούλευσης και της αναγνώρισης της οικονομικής αξίας της εκπαίδευσης κατά τη δεκαετία του 1990, ήταν η έκδοση των δύο Λευκών Βιβλίων, για την Ανάπτυξη και την Ανταγωνιστικότητα (Commission of the European Communities, 1993) και για την Εκπαίδευση και Κατάρτιση (Commission of the European Communities, 1995), καθώς και η απόφαση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, για την καθιέρωση του 1996 ως «Ευρωπαϊκού έτους της Δια Βίου Εκπαίδευσης και Κατάρτισης», ούτως ώστε «να καταστούν

ευκρινέστερες οι ουσιώδεις απαιτήσεις και οι μακροπρόθεσμοι στόχοι στους τομείς της εκπαίδευσης και κατάρτισης» (Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 1995).

Τα δύο Λευκά Βιβλία αναφέρονται στον ρυθμιστικό ρόλο της εκπαίδευσης στη βελτίωση των προοπτικών απασχόλησης και στην τόνωση της ανταγωνιστικότητας αφενός, και στη διατήρηση της κοινωνικής συνοχής και στην ανάπτυξη της δημοκρατίας αφετέρου. Παράλληλα, επισημαίνεται για πρώτη φορά, η αναγκαιότητα παροχής «εδραίας βασικής εκπαίδευσης», ώστε όλοι οι πολίτες να διαθέτουν ένα ελάχιστο επίπεδο γενικής και μεταβιβάσιμης γνώσης, καθιστώντας τους έτσι λειτουργικούς εν μέσω των αδιάλειπτων καινοφανών κοινωνικο-οικονομικών μετασχηματισμών. Υπό το φως της σύζευξης των κοινωνικών και οικονομικών εκρών της εκπαίδευσης σχηματίζεται ο όρος «κοινωνία της μάθησης και της γνώσης» για να υποδηλώσει τον κομβικό ρόλο της ΔΒΜ στην «εδραίωση της ατομικής και συλλογικής ταυτότητας», στην «αυτό-ολοκλήρωση των πολιτών» και στην «κοινωνικοοικονομική πρόοδο» (Commission of the European Communities, 1993, 1995).

Οι επιρροές από τη θεωρία του ανθρώπινου κεφαλαίου είναι εμφανείς και στα δύο βιβλία (Παντισίδου & Παπασταμάτης, 2010). Σε αλληλεξάρτηση ωστόσο με την οικονομιστική, παρατίθεται η ουμανιστική ρητορική, εκτιμώντας ότι ένας μορφωμένος και ενεργός πληθυσμός αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για να διατηρηθεί η κοινωνική συνοχή και να διασφαλιστεί και να αναπτυχθεί η δημοκρατία στην Ευρώπη. Ειδικότερα, θεωρώντας ότι η εκπαίδευση και η κατάρτιση μπορούν να συμβάλουν στην οικονομική και κοινωνική αλλαγή και στην καταπολέμηση της ανεργίας, κρίθηκε στρατηγικής σημασίας η διαρκής προσαρμογή των συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης των κρατών μελών στις νέες ανάγκες. Η νέα μορφή της εκπαίδευσης αφορά σε ένα «modus vivendi» που εμπεριέχει αμφίδρομη επικοινωνία μεταξύ διδασκόντων και διδασκομένων, χρήση των υποδομών πληροφόρησης και αξιοποίηση των διεθνών δικτύων. Στο επίκεντρο της εκπαιδευτικής δραστηριότητας τέθηκε η επένδυση στη ΔΒΜ, αποσκοπώντας στην αξιοποίηση των ικανοτήτων, στην αύξηση των επαγγελματικών προοπτικών, στην καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού και στην άμβλυνση των περιφερειακών ανισοτήτων. Παράλληλα, αναγνωρίστηκε ως δίαυλος ανάπτυξης της προσωπικότητας, μέσω της μετάδοσης αξιών όπως η αλληλεγγύη και η ανοχή, και της ενθάρρυνσης της συμμετοχής στις δημοκρατικές διαδικασίες λήψης αποφάσεων (Commission of the European Communities, 1993).

Ο χαρακτηρισμός του 1996 ως έτους ΔΒΜ (Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 1995) είχε τόσο συμβολικές όσο και πρακτικές διαστάσεις, αναδεικνύοντας τη στρατηγική της Επιτροπής για μετασχηματισμό της μαθησιακής κουλτούρας των πολιτών και σηματοδοτώντας παράλληλα την ανάγκη αναπροσαρμογής των εκπαιδευτικών συστημάτων και πολιτικών. Η επαγγελματική κατάρτιση, η οποία ήταν το διακύβευμα στα πρωτόλεια κείμενα, αποτελεί πλέον μέρος μιας πιο ολιστικής προσέγγισης της εκπαίδευσης υπό το επιστέγασμα της ΔΒΜ. Οι όροι και οι συνθήκες για τον ρητορικό αυτό μετασχηματισμό κινούνται στο δίπολο οικονομίας και κοινωνίας, αντικατοπτρίζοντας τις ραγδαίες τεχνοεπιστημονικές εξελίξεις και την πολιτική οικονομικής μεγέθυνσης αφενός, και αφετέρου, την αναγκαιότητα διασφάλισης της κοινωνικής συνοχής και ανάπτυξης ενιαίας ευρωπαϊκής ταυτότητας.

Σύμφωνα με τον Spring (2001:11), η ΔΒΜ είναι μία οικονομική έννοια η οποία δεν πρέπει να συγχέεται με ιδεώδη και οράματα. Η ανασφάλεια που δημιουργεί η αστάθεια του αδιαλείπτως μεταβαλλόμενου περιβάλλοντος στις μετανεωτερικές κοινωνίες, θίγει κύρια τις ευαίσθητες κοινωνικές ομάδες. Συνεπώς, είναι ευνόητο το σύστημα να επιδιώκει την άντληση

νομιμότητας επιχειρώντας να διασφαλίσει την κοινωνική συνοχή, ώστε να εδραιώσει την εύθετη οικονομική μεγέθυνση, ενώ παράλληλα, η αύξηση της ανταγωνιστικής ικανότητας των κρατών, προτάσσει την υπερταξική αξιοποίηση των ικανοτήτων του συνόλου του ανθρώπινου δυναμικού.

Το 1996, υπό το φως πλέον της διευρυμένης συνεργασίας και του εποπτικού ρόλου της ΕΕ στις εκπαιδευτικές πολιτικές των κρατών μελών, το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (European Council, 1996), πραγματοποιώντας αποτίμηση της στρατηγικής για τη ΔΒΜ και θέτοντας νέους άξονες και προτεραιότητες δράσης, διαπίστωσε ότι πολλά κράτη μέλη έχουν καταστρώσει πλαίσια πολιτικής, στα οποία αναγνωρίζεται η σπουδαιότητα της ΔΒΜ. Παράλληλα, επισήμανε τη σημασία της ανάπτυξης της τοπικής κοινότητας ως δομικού κοινωνικού σχηματισμού, βασικού για την εν γένει ανάπτυξη του ευρύτερου συστήματος, θέτοντας έτσι τα ερείσματα για τη συναρμογή εκπαίδευσης και αναγκών της τοπικής κοινότητας μέσω της ανάπτυξης «μαθησιακών κοινοτήτων», της ίδρυσης «τοπικών πολυλειτουργικών κέντρων μάθησης» και της ανάμειξης «νέων κοινωνικών εταίρων» (European Council, 1996). Επιπρόσθετα, τα υψηλά ποσοστά ανεργίας στην ΕΕ επέβαλαν την αντικατάσταση του όρου «απασχόληση» από τον όρο «απασχολησιμότητα», υποδηλώνοντας ότι ο ρόλος της εκπαίδευσης είναι απλά επικουρικός στον βαθμό που επιτρέπει στο άτομο να παραμείνει διαθέσιμο για εργασία, δίχως να διασφαλίζει την εξεύρεση αυτής (Δεδουσόπουλος, 2000).

Ευρωπαϊκές Πολιτικές στο πεδίο της ΔΒΜ: Τρίτη περίοδος, 2000 – 2010

Με την είσοδο στη νέα χιλιετία, η διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης καθώς και η εντεινόμενη αγωνία για την ανταγωνιστικότητα της Κοινότητας έναντι των παραδοσιακών ανταγωνιστών ΗΠΑ και Ιαπωνίας και του νέου στο παίγνιο εταίρου, της Κίνας, οδήγησαν το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στην ενεργοποίηση της Στρατηγικής της Λισσαβόνας (European Council, 2000a). Σε μία περίοδο κατά την οποία η οικονομική συγκυρία ήταν ευοίωνη στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ενώ επιπρόσθετα η συνειδητοποίηση του κόστους της «μη Ευρώπης» κατέστη πιεστική για τα κράτη-μέλη, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Λισσαβόνας προέκυψε από τη βούληση να δοθεί μία νέα ώθηση στις κοινοτικές πολιτικές, θέτοντας μαξιμαλιστικούς στόχους αναφορικά με τη θέση της ΕΕ στην παγκόσμια οικονομική αρένα και τοποθετώντας τη ΔΒΜ στο επίκεντρο των δραστηριοτήτων για το πέρασμα στη νέα χιλιετία και την μαξιμαλιστική στόχευση της δυναμικότερης οικονομίας της γνώσης ανά την υφήλιο.

Η ατζέντα που ενεργοποίησε η Λισσαβόνα παρέχει στην Ευρωπαϊκή Ένωση ένα θεσμικό εργαλείο για την οικοδόμηση ενός ενιαίου λειτουργικού πλαισίου προς επίτευξη των οικονομικών στόχων της αφενός, ενώ αφετέρου, εκτιμάται ότι μπορεί να συμβάλει στη δυναμική σύγκλιση που αποτελεί το υπόβαθρο της ευρωπαϊκής διεύρυνσης (Panitsides & Papastamatis, 2009). Επιπρόσθετα, το Συμβούλιο αναγνώρισε τον σημαντικό ρόλο της εκπαίδευσης ως «αναπόσπαστου μέρους των οικονομικών και κοινωνικών πολιτικών», ως μέσου «για την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της Ευρώπης παγκοσμίως» και ως εγγύησης «για την εξασφάλιση της συνοχής των κοινωνιών και της πλήρους προσωπικής ολοκλήρωσης των πολιτών» (European Council, 2000a). Ειδικότερα, προκειμένου να ενισχυθεί η απασχόληση, η οικονομική μεταρρύθμιση και η κοινωνική συνοχή στο πλαίσιο της οικονομίας της γνώσης, επισημάνθηκε η ανάγκη αναπροσαρμογής των ευρωπαϊκών συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης, ώστε να παρέχουν ευκαιρίες μάθησης σε διάφορες πληθυσμιακές ομάδες, όπως νέοι, άνεργοι ενήλικοι και απασχολούμενοι, των οποίων οι δεξιότητες απαξιώνονται λόγω της

ταχείας αλλαγής σε διάφορες φάσεις της ζωής τους. Υπό τη νέα αυτή προσέγγιση της εκπαίδευσης εντάχθηκαν τρεις κεντρικές παράμετροι όπου όφειλαν εστιάσουν τα κράτη μέλη, οι οποίες αφορούν στη διασφάλιση της διαφάνειας των προσόντων, στην προώθηση νέων βασικών δεξιοτήτων - ιδίως στις τεχνολογίες της πληροφορίας – και στην ανάπτυξη τοπικών κέντρων μάθησης. Στο πλαίσιο αυτό, ζητήθηκε από τα κράτη μέλη στοχευμένη και συντονισμένη δράση, ώστε «τα σχολεία και τα κέντρα κατάρτισης, να μετατραπούν σε πολυλειτουργικά τοπικά κέντρα μάθησης, προσιτά σε όλους, με τη χρήση των καταλληλότερων μεθόδων για την κάλυψη ευρέος φάσματος ομάδων-στόχων» (European Council, 2000a).

Η εντατικοποίηση των ενωσιακών δράσεων για τη δημιουργία μιας ανταγωνιστικής «Ευρώπης της γνώσης» οδήγησε σε περαιτέρω συντονισμό των εκπαιδευτικών πολιτικών των κρατών μελών και την παραγωγή μιας υπερεθνικοποιημένης εκπαιδευτικής πολιτικής, παρά την ισχύ σε θεωρητικό επίπεδο, της αρχής της «επικουρικότητας» (Ertl, 2006. Hingel, 2001. Πασιάς, 2006). Υπό το φως της Στρατηγικής της Λισσαβόνας και της αυξημένης συνεργασίας και συντονισμένης δράσης μεταξύ των κρατών μελών υπήρξε, κατά την περίοδο 2000-2002, συνεχής διαβούλευση και έκδοση μεγάλου αριθμού θεσμικών κειμένων, αποσκοπώντας στη συγκεκριμενοποίηση των στόχων που πρέπει να επιτευχθούν και οριοθετώντας τις προτεραιότητες και το πλαίσιο δράσης στο πλαίσιο μιας ενοποιημένης ευρωπαϊκής εκπαιδευτικής πολιτικής (European Council, 2000b. Commission of the European Communities, 2000a. Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 2001α, 2001β, 2002).

Η Ανακοίνωση της Επιτροπής «Να γίνει ο Ευρωπαϊκός χώρος της ΔΒΜ πραγματικότητα» (Commission of the European Communities, 2001) και το ακόλουθο Ψήφισμα του Συμβουλίου της 27ης Ιουνίου 2002 για τη ΔΒΜ (Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2002), έφεραν στο προσκήνιο την αναγκαιότητα για «νέες βασικές δεξιότητες», επισημαίνοντας, για ακόμη μία φορά, τον κεφαλαιώδη ρόλο της ΔΒΜ και τονίζοντας την ανάγκη εφαρμογής συνολικών, συνεκτικών και συντονισμένων εθνικών στρατηγικών. Το στρατηγικό πλαίσιο αναφοράς για την ανάπτυξη συνεκτικών πολιτικών εκπαίδευσης και κατάρτισης αποτελείται από δείκτες (indicators) για τη μέτρηση της προόδου και κριτήρια αναφοράς (benchmarks) για τον καθορισμό συγκεκριμένων στόχων, την ανταλλαγή εμπειριών και τη διάδοση των καλών πρακτικών. Τα παραπάνω εργαλεία συναποτελούν την ανοικτή μέθοδο συντονισμού (open method of coordination) για τη χάραξη συνεκτικής και εμπειριστατωμένης πολιτικής στο πλαίσιο των άρθρων 149 και 150 της Συνθήκης του Μάαστριχ, δίχως να αίρεται, θεωρητικά τουλάχιστον, η αρχή της επικουρικότητας.

Τον Νοέμβριο του 2002, η Επιτροπή προχώρησε στην ανακοίνωση έξι κριτηρίων αναφοράς (benchmarks) για τα συστήματα εκπαίδευσης και κατάρτισης στην Ευρώπη, προσδοκώντας ότι θα συνεπικουρήσουν στην κατάκτηση του στρατηγικού στόχου της Λισσαβόνας. Τα κριτήρια περιλαμβάνουν μεταξύ άλλων, αύξηση της επένδυσης σε εκπαίδευση και κατάρτιση, απόκτηση βασικών δεξιοτήτων από το σύνολο του πληθυσμού (key competences) και ανάπτυξη της ΔΒΜ (Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 2002). Το ίδιο έτος, η Διακήρυξη της Κοπεγχάγης (The Copenhagen Declaration) (European Council, 2002), εστίασε στη μετρησιμότητα και συγκρισιμότητα των γνώσεων και δεξιοτήτων των πολιτών και στην ενίσχυση της διαφάνειας, της ποιότητας και της αναγνώρισης προσόντων και τίτλων, προτάσσοντας την ανάγκη θέσπισης ενός πλαισίου διασφάλισης της διαφάνειας των διπλωμάτων και των τυπικών προσόντων στους τομείς της εκπαίδευσης και της κατάρτισης.

Τον Μάιο του 2003 (Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2003) οι υπουργοί Παιδείας, μέσα σε κλίμα ευρύτερης συναίνεσης, έκαναν ένα περαιτέρω βήμα στην ανάπτυξη συντονισμένων πολιτικών για τη ΔΒΜ, υιοθετώντας την πρόταση της Επιτροπής με τίτλο «Ευρωπαϊκά κριτήρια αναφοράς για την εκπαίδευση και την κατάρτιση» (Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 2002). Η επίτευξη συμφωνίας αφορά σε πέντε ευρωπαϊκά κριτήρια αναφοράς που θα έπρεπε να επιτευχθούν έως το 2010, τα οποία βασίζονται στην ποσοστιαία σύγκριση των επιδόσεων των κρατών μελών, τόσο μεταξύ τους, όσο και με αυτές των ΗΠΑ και της Ιαπωνίας. Η τιμή στόχος που αφορά στην εκπαίδευση των ενηλίκων προβλέπει ότι ο μέσος όρος συμμετοχής στη ΔΒΜ έως το 2010, οφείλει να αντιστοιχεί στο 12,5 % της κρίσιμης ηλικιακής ομάδας 25- 64.

Στην Κοινή Ενδιάμεση Έκθεση του Συμβουλίου και της Επιτροπής με τίτλο «Εκπαίδευση & Κατάρτιση 2010: Επείγουσα ανάγκη μεταρρυθμίσεων για να επιτύχει η Στρατηγική της Λισσαβόνας» (Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2004), το Συμβούλιο θεώρησε καθοριστική την προώθηση της απασχολησιμότητας και της κινητικότητας μέσα σε μία ανοικτή ευρωπαϊκή αγορά εργασίας. Για τον σκοπό αυτό αποφασίστηκε η ανάπτυξη ενός ευρωπαϊκού πλαισίου ως κοινού σημείου αναφοράς για την αναγνώριση προσόντων και ικανοτήτων (European Qualification Framework). Παράλληλα, τέθηκε η ανάγκη ανάπτυξης ουσιαστικότερων «εταιρικών σχέσεων» μεταξύ επιχειρήσεων, κοινωνικών εταίρων και εκπαιδευτικών ιδρυμάτων σε όλα τα επίπεδα, προωθώντας την αναγνώριση των προηγούμενων γνώσεων καθώς και τη δημιουργία μαθησιακού περιβάλλοντος ανοικτού, ελκυστικού και προσπελάσιμου για όλους, ιδίως για τις μειονεκτούσες ομάδες .

Η αποτίμηση των αποτελεσμάτων της Στρατηγικής της Λισσαβόνας, πέντε χρόνια μετά την ενεργοποίησή της, δεν ήταν η πλέον αισιόδοξη, καθώς τα αποτελέσματα κρίθηκαν ανεπαρκή (Commission of the European Communities, 2005). Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται σε Έγγραφο Αξιολόγησης της Στρατηγικής της Λισσαβόνας (Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 2010), η αρχική στρατηγική εξελίχθηκε σε μία πολύπλοκη δομή με πολλαπλούς στόχους και δράσεις και ασαφή κατανομή αρμοδιοτήτων και καθηκόντων, ιδίως μεταξύ της ΕΕ και των εθνικών επιπέδων. Υπό το φως των εξελίξεων αυτών, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο επανενεργοποίησε τη Στρατηγική της Λισσαβόνας, εστιάζοντας για άλλη μία φορά στην ανάπτυξη και την απασχόληση (Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2005), με σημείο αναφοράς τις συστάσεις της Ανώτατης Ομάδας Εργασίας (Kok, 2004). Ειδικότερα, ζητήθηκε από τα κράτη-μέλη να εκπονήσουν και να υποβάλουν εθνικά προγράμματα μεταρρυθμίσεων για το διάστημα 2005-2008. Η δέσμευση αυτή των κρατών μελών συνιστά ουσιαστικά μία νέα δομή διακυβέρνησης, βασισμένη σε μία εταιρική προσέγγιση μεταξύ των κρατών μελών και των οργάνων της ΕΕ, για την προώθηση ενός συνεκτικού προγράμματος δράσης και τη χάραξη μιας ενιαίας ευρωπαϊκής εκπαιδευτικής πολιτικής.

Τα Συμπεράσματα της Προεδρίας του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου των Βρυξελλών ένα χρόνο αργότερα (Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2006) παρουσιάζονται πιο ενθαρρυντικά, αναφέροντας ότι «από τα τέλη του 2005 έχει εκκινήσει σταδιακή οικονομική ανάκαμψη». Η εκτίμηση για την «δημιουργία έξι εκατομμυρίων νέων θέσεων απασχόλησης κατά την τριετία 2005-2007 και τη μείωση της ανεργίας από το ανώτατο ποσοστό του 9% στα τέλη του 2004 κατά 1% περίπου το 2007», υπονομεύτηκε ωστόσο από την επερχόμενη οικονομική ύφεση, καθώς μεταξύ Μαρτίου 2008 και Αυγούστου 2009 οι άνεργοι στην ΕΕ αυξήθηκαν κατά 5,4 εκατομμύρια άτομα φτάνοντας τα 21,8 εκατομμύρια (Cedefop, 2009).

Στο πλαίσιο αυτό, κρίνοντας ότι η παγκοσμιοποίηση εντείνει τις προκλήσεις που αντιμετωπίζει η ΕΕ, το 2006 το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και το Κοινοβούλιο εξέδωσαν από κοινού Σύσταση αναφορικά με τη δημιουργία ενός πλαισίου αναφοράς βασικών ικανοτήτων για τη ΔΒΜ (Official Journal of the European Union, 2006), εκτιμώντας ότι κάθε πολίτης θα χρειασθεί ένα ευρύ φάσμα βασικών ικανοτήτων, ένα συνδυασμό δηλαδή ευρύτερων γνώσεων, δεξιοτήτων και στάσεων, ώστε να προσαρμοσθεί με ευελιξία σε ένα γοργά μεταβαλλόμενο και στενά αλληλεξαρτώμενο κόσμο. Το Πλαίσιο Αναφοράς ορίζει οκτώ βασικές ικανότητες που αφορούν στην προσωπική ολοκλήρωση και ανάπτυξη, στην ιδιότητα του ενεργού πολίτη, στην κοινωνική ένταξη και στην απασχόληση.

Το ζήτημα της χρηματοδότησης και της αποτελεσματικότητας της επένδυσης στη ΔΒΜ επανέρχεται συνεχώς στις Ανακοινώσεις της Επιτροπής (Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 2006, 2007α, 2007β), επισημαίνοντας ότι η επένδυση στην εκπαίδευση και την κατάρτιση έχει σημαντικό κόστος, αλλά οι υψηλές ατομικές, οικονομικές και κοινωνικές αποδόσεις μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα αντισταθμίζουν το κόστος αυτό. Επιπρόσθετα, για πρώτη φορά σε θεσμικό κείμενο της ΕΕ επιχειρείται η μετακύλιση του κόστους της επένδυσης στη ΔΒΜ στα άτομα, καλώντας τα κράτη μέλη να ενθαρρύνουν τις ιδιωτικές επενδύσεις από τα ίδια τα άτομα και τα νοικοκυριά, ιδιαίτερα στις περιοχές με υψηλή ιδιωτική αποδοτικότητα. Όπως χαρακτηριστικά διατυπώνεται στην Ανακοίνωση της Επιτροπής «Σχέδιο δράσης για την εκπαίδευση ενηλίκων» (Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 2007β), «η ενθάρρυνση των ατόμων να επενδύσουν στη μάθησή τους, τόσο για την προσωπική τους ολοκλήρωση όσο και για την απασχολησιμότητά τους» τίθεται ως προτεραιότητα, προδιαγράφοντας μία τάση συρρίκνωσης του κράτους πρόνοιας και μετατρέποντας παράλληλα την εκπαίδευση σε καταναλωτικό αγαθό.

Το τέλος της δεκαετίας 2001-2010 βρήκε την ΕΕ αντιμέτωπη με τη χειρότερη οικονομική κρίση των τελευταίων δεκαετιών, η οποία αποκάλυψε τις ισχυρές αλληλεξαρτήσεις μεταξύ των κρατών μελών και κατέδειξε τη στενότερη συνεργασία ως μονόδρομο για την επιτυχή έξοδο από την κρίση. Στο πλαίσιο των εξελίξεων αυτών, τον Μάιο του 2009, το Συμβούλιο ενέκρινε ένα νέο στρατηγικό πλαίσιο «ΕΕ 2020» για την ευρωπαϊκή συνεργασία στον τομέα της εκπαίδευσης και της κατάρτισης, σε συνέχεια της Στρατηγικής της Λισσαβόνας. Η χρονική διάρκεια του νέου πλαισίου αφορά στη δεκαετία 2010-2020, ενώ ως κύριος στόχος της συνεργασίας των κρατών, υπό τις συνθήκες που δημιούργησε η όξυνση των ανταγωνισμών παγκόσμια, τίθεται εκ νέου, η στήριξη της περαιτέρω ανάπτυξης των συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης, ώστε να διασφαλιστεί: α) η προσωπική, κοινωνική και επαγγελματική ανάπτυξη όλων των πολιτών και β) η οικονομική ευημερία και απασχολησιμότητα, προωθώντας παράλληλα τις δημοκρατικές αρχές, την κοινωνική συνοχή, την ενεργό συμμετοχή στα κοινά και τον διαπολιτισμικό διάλογο (Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2009).

Για την αξιολόγηση των επιδόσεων των κρατών μελών στην επίτευξη των παραπάνω αφηρημένα διατυπωμένων στρατηγικών στόχων, προτείνονται τέσσερις δείκτες, επονομαζόμενοι «Ευρωπαϊκά κριτήρια αξιολόγησης», οι οποίοι δίχως να διαφοροποιούνται σημαντικά από προγενέστερα κριτήρια αναφοράς, αφορούν στην υλοποίηση της ΔΒΜ, στη βελτίωση της ποιότητας και αποτελεσματικότητας της εκπαίδευσης, στην προώθηση της κοινωνικής συνοχής και της ενεργού συμμετοχής στα κοινά, και στην ενίσχυση της καινοτομίας, της δημιουργικότητας και του επιχειρηματικού πνεύματος. Ανάμεσα στους τομείς προτεραιότητας βρίσκεται και η συμμετοχή ενηλίκων στη ΔΒΜ, με στόχο την αύξηση της

συμμετοχής των ενηλίκων, ιδίως δε των ανειδίκευτων, σε ποσοστό υψηλότερο από αυτό που είχε τεθεί στο πλαίσιο της Λισσαβόνας, καθώς μέχρι το 2020, το 15% τουλάχιστον των ενηλίκων κατά μέσον όρο θα πρέπει να συμμετέχει στη ΔΒΜ.

Ο ρόλος της ΔΒΜ στη νέα στρατηγική σύγκλισης για το 2020, και ειδικότερα στους τομείς της οικονομίας και της απασχόλησης, διαδραματίζεται για άλλη μία φορά κομβικός, καθώς προβλέπεται η δημιουργία νέων θέσεων απασχόλησης που απαιτούν νέες δεξιότητες. Παράλληλα, υπό το φως της οικονομικής ύφεσης, εκτιμάται ότι εμφανίζονται νέες τάσεις πολλαπλής εισόδου και εξόδου από την αγορά εργασίας κατά τη διάρκεια του επαγγελματικού βίου, αντί για την παραδοσιακή αλληλουχία (εκπαίδευση, απασχόληση και συνταξιοδότηση), γεγονός το οποίο απαιτεί ένα πλαίσιο οργάνωσης και στήριξης των μεταβάσεων αυτών (όπως μειωμένο ωράριο εργασίας σε συνδυασμό με εκπαίδευση). Στο πλαίσιο της «ελαστικοποίησης» των εργασιακών πλαισίων, η Επιτροπή τονίζει την ανάγκη η ΔΒΜ «να γίνει πιο προσιτή, καθώς αποτελεί κλειδί για τη διασφάλιση μιας ομαλής μετάβασης μεταξύ θέσεων εργασίας και άλλων δραστηριοτήτων, και για την αποφυγή της απώλειας ανθρώπινου κεφαλαίου λόγω μακροπρόθεσμης ανεργίας» (Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 2009).

Με το κλείσιμο της δεκαετίας, η Επιτροπή προχώρησε στη σύνταξη Εγγράφου Αξιολόγησης της Στρατηγικής της Λισαβόνας (Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 2010), το ύφος του οποίου είναι μάλλον μετριοπαθές, επιρρίπτοντας την έλλειψη σημαντικών αποτελεσμάτων στην παγκόσμια οικονομική ύφεση. Πιο αναλυτικά, επισημαίνεται ότι το έργο της αξιολόγησης των δέκα ετών εφαρμογής της Στρατηγικής της Λισαβόνας και των επιπτώσεών της στην ανάπτυξη και στην απασχόληση δεν είναι απλό, δεδομένου ότι εξωτερικά γεγονότα, όπως η παγκόσμια οικονομική ύφεση, διαδραματίζουν καθοριστικό ανασταλτικό ρόλο. Το σημείο στο οποίο εστιάζεται η προσοχή, ως σημαντικότερο επίτευγμα της Στρατηγικής, είναι η βελτίωση του ρυθμού και της ποιότητας των μεταρρυθμίσεων σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο, εκτιμώντας ότι στο πλαίσιο της Στρατηγικής διαμορφώθηκαν μεταρρυθμιστικά προγράμματα και επιτεύχθηκε μεγαλύτερη συναίνεση και συντονισμός μεταξύ των κρατών μελών (Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 2010), σημείο που άλλωστε αποτελούσε τον απώτερο στόχο της Στρατηγικής της Λισαβόνας.

Ενωμένη Ευρώπη & ΔΒΜ: Προκλήσεις και περιορισμοί

Στη σύνοδο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της Λισσαβόνας, τον Μάρτιο του 2000, οι αρχηγοί κρατών και κυβερνήσεων, επισημαίνοντας ότι η Ευρώπη βρίσκεται αντιμέτωπη με «μία μεγάλη ποιοτική μεταλλαγή, η οποία προκύπτει από την παγκοσμιοποίηση και τις προκλήσεις μιας νέας οικονομίας καθοδηγούμενης από τη γνώση», έθεσαν τον στρατηγικό στόχο η ΕΕ «να γίνει η ανταγωνιστικότερη και δυναμικότερη οικονομία της γνώσης ανά την υφήλιο, ικανή για βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη με περισσότερες και καλύτερες θέσεις εργασίας και μεγαλύτερη κοινωνική συνοχή».

Πώς ωστόσο, είναι δυνατόν να επιτευχθεί το όραμα της πλέον ανταγωνιστικής οικονομίας παγκοσμίως στο πλαίσιο ενός μορφώματος το οποίο δεν μπορεί επί του παρόντος να θεωρηθεί «Ένωση» τόσο σε οικονομικό όσο και κοινωνικοπολιτισμικό επίπεδο (Nijhof, 2005); Παράλληλα, ο γλωσσικός και πολιτισμικός πλουραλισμός εντός της ΕΕ παρεμποδίζει την ανάδυση μιας ενιαίας «ευρωπαϊκής ταυτότητας» μέσω της οποίας θα μπορούν να αυτοπροσδιορίζονται οι πολίτες των ευρωπαϊκών κρατών. Υπό το φως των ανασταλτικών αυτών παραγόντων, η προώθηση της ΔΒΜ σε όλες τις πολιτικές συνιστά κεντρικό άξονα πολιτικής

δράσης για την ΕΕ, καθώς εκτιμάται ότι μπορεί να συνδράμει δυναμικά στην οικονομική ανάπτυξη, την κοινωνική σταθερότητα και την πολιτισμική σύγκλιση.

Ο ρόλος των Διεθνών Οργανισμών στη διαμόρφωση της εκπαιδευτικής πολιτικής στην ΕΕ και στην προϊούσα έμφαση στη ΔΒΜ υπήρξε και συνεχίζει να διαδραματίζεται κομβικός. Η ρητορική που συνοδεύει το σλόγκαν της «δια βίου μάθησης» και επενδύει τα κείμενα του 21ου αιώνα δεν αποκλίνει από αυτήν των κειμένων της προηγούμενης δεκαετίας. Η εξέλιξη έγκειται απλά στην προσέγγιση, η οποία γίνεται πιο τεχνοκρατική, εκφραζόμενη μέσα από «δείκτες» και «σημεία αναφοράς», ενώ παράλληλα επικεντρώνει στην αύξηση των επενδύσεων στη ΔΒΜ. Η ανταγωνιστικότητα της ευρωπαϊκής οικονομίας περνάει μέσα από τη συστηματοποίηση μέτρων και ρυθμίσεων στο πλαίσιο των προτεραιοτήτων «Εκπαίδευση και Κατάρτιση 2010» αρχικά, και «Στρατηγική ΕΕ 2020» στη συνέχεια, θέτοντας τιμές στόχους και κριτήρια αναφοράς για τα κράτη μέλη, ενώ παράλληλα, προτάσσεται η αύξηση των ιδιωτικών επενδύσεων στην εκπαίδευση. Ως αποτέλεσμα, πραγματοποιείται μία σταδιακή υπερεθνικοποίηση της εκπαιδευτικής πολιτικής και υπέρβαση της αρχής της επικουρικότητας αφενός, και αφετέρου, ενεργοποιείται η μετάβαση σε «εκσυγχρονιστικά» μοντέλα μείωσης της δημόσιας χρηματοδότησης και υπαναχώρησης του κράτους πρόνοιας.

Η υπερεθνικοποίηση της εκπαιδευτικής πολιτικής νομιμοποιείται υπό την απειλή του κοινωνικο-οικονομικού κόστους, σε περίπτωση αποτυχίας εφαρμογής της Στρατηγικής της Λισσαβόνας. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται σε Έκθεση της Επιτροπής (Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 2004), καθώς «η ανεπαρκής εφαρμογή της Στρατηγικής της Λισσαβόνας θα μπορούσε να έχει ολέθριο κόστος για την Ευρώπη αναστέλλοντας την πρόοδο και καθυστερώντας τη βελτίωση των επιπέδων ανάπτυξης», προβλέπεται η προσαρμογή και ενίσχυση των διαδικασιών, μέσω αξιόπιστων και συγκρίσιμων μεταξύ των κρατών μελών δεικτών.

Υπό το φως, συνακόλουθα, των αναδυόμενων κοινωνικοοικονομικών προκλήσεων και κάνοντας επίκληση της διαφάνειας, η ΕΕ επιδιώκει την προώθηση μιας ενιαίας εκπαιδευτικής πολιτικής για τη ΔΒΜ, αποσπώντας διαμέσου τεχνοκρατικών εργαλείων, το δικαίωμα έμμεσης παρέμβασης στις εθνικές πολιτικές των κρατών μελών. Η ανάπτυξη εργαλείων άσκησης μιας συνεκτικής ευρωπαϊκής εκπαιδευτικής πολιτικής, δεν συνεπάγεται και την εφαρμογή της, χωρίς την άντληση των απαραίτητων συναινέσεων. Η πολιτική συναίνεση αποσπάστηκε με την παρουσίαση των ανεπαρκών αποτελεσμάτων της Στρατηγικής της Λισσαβόνας, κατά της εργασίες του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου τον Μάρτιο του 2005 (Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2005). Υπό την απειλή του «κόστους της μη Ευρώπης», τα κράτη μέλη ανέλαβαν τη δέσμευση να υποβάλουν Εθνικά Προγράμματα Μεταρρυθμίσεων, σύμφωνα με τις Ολοκληρωμένες Κατευθυντήριες Γραμμές που αποφασίστηκαν, τα οποία έπρεπε να εφαρμοστούν «βάσει μιας πραγματικής εθνικής συναίνεσης».

Το επόμενο βήμα μετά την πολιτική συναίνεση είναι η άντληση κοινωνικής συναίνεσης, στο πλαίσιο της οποίας ζητήθηκε από τα κράτη μέλη να επικοινωνήσουν καλύτερα στους πολίτες το γιατί η κοινή πολιτική για την ανάπτυξη και την απασχόληση αποτελεί την κατεύθυνση που πρέπει να ακολουθήσει η Ευρώπη προς την ευημερία και την κοινωνική δικαιοσύνη. Για τον λόγο αυτό, τα θεσμικά όργανα και τα κράτη μέλη της ΕΕ επιχειρούν να χαράξουν μία επικοινωνιακή στρατηγική, στην οποία εμπλέκουν ιδιώτες, εθνικούς, περιφερειακούς και τοπικούς παράγοντες, και κοινωνικούς εταίρους, κάνοντας χρήση παράλληλα της διαδικασίας των δημόσιων διαβουλεύσεων (Commission of the European

Communities, 2000a; Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 2009). Πρόκειται για μία προσπάθεια άντλησης νομιμότητας και κοινωνικής συναίνεσης στο πλαίσιο ενός οικονομικού ιμπεριαλισμού, για μία μονοδρομική πολιτική διασφάλισης ενός ικανοποιητικού επιπέδου διαβίωσης των πολιτών της Ευρώπης, έχοντας καταστεί σαφές ότι το status quo δεν αποτελεί πλέον επιλογή, ή για τη συνισταμένη και των δύο.

Επιλογικά

Η ρητορική των ευρωπαϊκών κειμένων επιχειρεί να αναδείξει την κοινωνικοοικονομική αξία της ΔΒΜ και τα οφέλη της επένδυσης στη γνώση. Η συμμετοχή του συνόλου του πληθυσμού στη ΔΒΜ θεωρείται «ατμομηχανή» της νέας ευρωπαϊκής οικονομίας της γνώσης, ενώ ο ρόλος της παρουσιάζεται αναδιανεμητικός, σταθεροποιητικός και αναπτυξιακός: α) αναδιανεμητικός, καθώς προσδοκάται να διασφαλίσει ίσες ευκαιρίες μάθησης σε όλους τους πολίτες, ανεξάρτητα από κοινωνικοοικονομική θέση και προηγούμενη πορεία στην εκπαίδευση, β) σταθεροποιητικός, καθώς μέσω της εκπαίδευσης παρέχεται δυνατότητα συνεχούς αναβάθμισης δεξιοτήτων και γνώσεων, τόσο για την ένταξη και την παραμονή στην κοινωνία και στο επάγγελμα, όσο και για τη διασφάλιση της προσαρμογής στις συνεχείς κοινωνικοοικονομικές αλλαγές και γ) αναπτυξιακός, επενδύοντας στην αναβάθμιση γνώσεων και δεξιοτήτων του ανθρώπινου δυναμικού, διασφαλίζοντας τη συναρμογή τους με τις ανάγκες της παραγωγής και βελτιώνοντας την επαγγελματική αποδοτικότητα.

References

- Cedefop. (2009). Μάθηση εν μέσω Κρίσης. Θεσσαλονίκη: *Cedefop*.
- Commission of the European Communities (1993). White Paper on Growth, Competitiveness, Employment: The challenges and ways forward into the 21st century. *Brussels: COM(93) 700*.
- Commission of the European Communities. (1995). White Paper on Education and Training: Teaching and learning, towards the learning society. *Brussels: COM(95) 590*.
- Commission of the European Communities. (2000a). A Memorandum for Lifelong Learning. European Communities. *Brussels: Directorate General Education and Culture*.
- Commission of the European Communities. (2000b). The Lisbon European Council: An Agenda for Economic and social Renewal in Europe. *Brussels: Directorate General Education and Culture*.
- Commission of the European Communities. (2001). Making a European Area of Lifelong Learning a Reality *Brussels. COM(2001) 678*.
- Commission of the European Communities. (2005). "Progress Towards the Lisbon Objectives in Education and Training". Staff Working Paper. *Brussels: Directorate General Education and Culture*.
- Δεδουσόπουλος, Α. (2000). Η κρίση στην Αγορά Εργασίας: Ρύθμιση, Ευελιξίες, Απορύθμιση. *Αθήνα: Τυπωθήτω*.
- Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. (1992). Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση. *Βρυξέλλες: C 191*.
- Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. (1995). Απόφαση για την καθιέρωση του 1996 ως «Ευρωπαϊκού έτους της διά βίου εκπαίδευσης και κατάρτισης». *Βρυξέλλες: L 256, 95/431/EK*.

- Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (1997). Συνθήκη του Άμστερνταμ που τροποποιεί τη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση. *Βρυξέλλες: C 340*.
- Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. (2002). Ψήφισμα του Συμβουλίου της 27ης Ιουνίου 2002 για τη διά βίου μάθηση. *Βρυξέλλες: C 163/1*.
- Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. (2003). Συμπεράσματα του Συμβουλίου της 5ης Μαΐου 2003 σχετικά με τα επίπεδα αναφοράς μέσω ευρωπαϊκών επιδόσεων στην εκπαίδευση και την κατάρτιση (Benchmarks). *Βρυξέλλες: C 134/02*.
- Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. (2005). Συμπεράσματα του Συμβουλίου σχετικά με το ρόλο της ανάπτυξης δεξιοτήτων και ικανοτήτων για την προώθηση των στόχων της Λισσαβόνας. *Βρυξέλλες: C 141*.
- Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. (2009). Στρατηγικό Πλαίσιο για την Ευρωπαϊκή Συνεργασία στον Τομέα της Εκπαίδευσης και της Κατάρτισης. *Βρυξέλλες: C 119/02*.
- Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. (2001α). Ανακοίνωση της Επιτροπής Για την Πραγμάτωση μιας Ευρωπαϊκής Περιοχής Διά Βίου Μάθησης. *Βρυξέλλες: COM 678*.
- Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. (2001β). Οι συγκεκριμένοι μελλοντικοί στόχοι των εκπαιδευτικών συστημάτων. *Βρυξέλλες: COM 59*.
- Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. (2002). Ανακοίνωση της Επιτροπής. Ευρωπαϊκά Κριτήρια Αναφοράς για την Εκπαίδευση και την Κατάρτιση: Εξελίξεις μετά το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Λισσαβόνας. *Βρυξέλλες: COM 629*.
- Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. (2004). Προώθηση της Στρατηγικής της Λισσαβόνας: Μεταρρυθμίσεις για τη διευρυμένη Ένωση. Έκθεση της Επιτροπής στο Εαρινό Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. *Βρυξέλλες: COM 29*.
- Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. (2006). Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το εαρινό Ευρωπαϊκό Συμβούλιο 2006. Ώρα να ανεβάσουμε ταχύτητα: Η νέα εταιρική σχέση για την ανάπτυξη και την απασχόληση. *Βρυξέλλες: COM 30*.
- Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. (2007α). Εκσυγχρονισμός της εκπαίδευσης και της κατάρτισης: μια συμβολή ζωτικής σημασίας στην ευημερία και στην κοινωνική συνοχή στην Ευρώπη. *Βρυξέλλες: SEC 1415*.
- Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. (2007β). Ανακοίνωση της Επιτροπής. Σχέδιο δράσης για την εκπαίδευση ενηλίκων. *Βρυξέλλες: COM 558*.
- Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. (2009). Διαβούλευση για τη Μελλοντική Στρατηγική ΕΕ 2020. Έγγραφο Εργασίας της Επιτροπής. *Βρυξέλλες: COM 647*.
- Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. (2010). Έγγραφο Εργασίας των Υπηρεσιών της Επιτροπής: Έγγραφο αξιολόγησης της στρατηγικής της Λισσαβόνας. *Βρυξέλλες: SEC 114*.
- Ertl, H. (2006). European Union policies in education and training: the Lisbon agenda as a turning point? *Comparative Education*. 42, 1: 5-27.
- European Council. (1996). Council Conclusions of 20 December 1996 on a Strategy for Lifelong Learning. *Brussels: OJ C7/1997*.
- European Council. (2000a). The Lisbon European Council: Presidency conclusions, 23-24 March 2000. *Brussels*.
- European Council. (2000b). Santa Maria da Feira European Council: Conclusions of the Presidency, 19-20 June 2000. *Brussels*.
- European Council. (2002). The Copenhagen Declaration: Declaration on enhanced European cooperation in vocational education and training. *Copenhagen*.

- Hingel, A. (2001). Education policies and European governance. Brussels: European Commission
- Janne, H. (1973). For a Community Policy on Education. Bulletin of the European Communities, Supplement 10, 73. EU Commission: *Working Document*.
- Kok, W. (2004). Facing the Challenge: The Lisbon Strategy for growth and employment. Report form the High Level Group. Brussels: *European Communities*.
- Nijhof, W. (2005). Lifelong Learning as a European Skill Formation Policy. *Human Resources Development Review*, 4, 4:401-417.
- Official Journal of the European Communities. (1987). Single European Act. Brussels: L 169/1.
- Official Journal of the European Communities. (2002). Consolidated Version of the Treaty Establishing the European Community: The Treaty of Rome 1957. Brussels: C 325/35.
- Official Journal of the European Union. (2006a). Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on Key Competences for Lifelong Learning. Brussels: L 394.
- Panitsides, E., & Papastamatis, A. (2009). European Lifelong Learning Educational Policy in the light of the "Lisbon Agenda": The Greek case. *Review of European Studies*, 1, 1: 2-8.
- Πανιτσίδου, Ε., & Παπασταμάτης, Α. (2010). Ο ρόλος της Δια Βίου Εκπαίδευσης στην παραγωγή Κοινωνικού και Ανθρώπινου Κεφαλαίου: Μεταξύ «ανάγκης» και «αναγκαιότητας». *Σύγχρονη Κοινωνία Εκπαίδευση και Ψυχική Υγεία*, 3: 95-103.
- Spring, J. (2001). *Globalization and Educational Rights: An intercivilizational analysis*. New Jersey: Lawrence Erlbaum.
- Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. (2004). Εκπαίδευση και Κατάρτιση 2010: Επείγουσα ανάγκη μεταρρυθμίσεων για να επιτύχει η Στρατηγική της Λισσαβόνας. Βρυξέλλες: 6905/3/04, REV 3, EDUC 43.
- Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. (2006). Ευρωπαϊκό Συμβούλιο των Βρυξελλών 23 και 24 Μαρτίου 2006. Βρυξέλλες: 7775/06 CONCL1.

Dr Eugenia A. Panitsides is Adjunct Lecturer at the Department of Educational and Social Policy, University of Macedonia, Greece, Collaborating Educational Personnel at the Hellenic Open University, as well as Lecturer at the Superior School of Pedagogical and Technological Education (ASPATE). Her research interests include European Union education policy, private and social impact of participation in lifelong education and quality provision and assessment of adult education courses.